

De maatregelen van de Akkerbelt-pilot nader toegelicht

In dit document beschrijven we de maatregelen die zijn toegepast in de GLB-pilot *Akkerbelt* (2019-2021) in meer detail. Deze notitie vormt een aanvulling op de 'officiële' eindrapportage van de pilot van maart 2021: *Met regionaal maatwerk naar een groenere akkerbouw*, waarin de maatregelen alleen zeer kort beschreven staan (zie de tabel hieronder). Het document kan van pas komen bij de concrete invulling van de ecoregeling en/of voor aanvullingen op het stelsel voor agrarisch natuurbeheer (ANLb). De tabel fungeert als inhoudsopgave voor dit document en laat tegelijk zien voor welk GLB-onderdeel (ecoregeling en/of ANLb) de maatregel het meest geschikt wordt geacht. Daar waar collectieven de maatregelen verschillend hebben ingevuld (er namen negen collectieven deel van Noordoost- tot Zuidwest-Nederland), geven we ook de verschillen of varianten aan.

MAATREGEL	Meest geschikt voor:		Pagina
	ecoreg.	ANLb	
1. BODEM EN KLIMAAT			
1.1 Minimaal 60% van de oppervlakte is jaarrond groen	+		2
1.2 Minimaal percentage rustgewassen in het bouwplan	+		2
1.3 Rustjaar in combinatie met groenbemester	+		2
1.4 Teelt van eiwithoudende gewassen (diverse varianten, incl. gras-klaver)	+		2
1.5 Combinatieteelt van gewassen (onderzaai)	+		3
1.6 Strokenteelt (gewasdiversiteit op perceelsniveau)	+	+	3
1.7 Teelt van diepwortelende gewassen/tijdig oogsten voor bodemstructuur	+		3
1.8 Teelt van meerjarige gewassen	+		4
1.9 Opbrengen van ruige mest, compost en/of bokashi	+	+	4
1.10 Mechanisch onderwerken groenbemesters/terugdringen glyfosaat	+		4
1.11 Minder (diepe) grondbewerking	+		5
1.12 Combinatie (graan- of hennep-)stoppel met groenbemester (twee varianten)	+		5
2. WATER			
2.1 Aanleg infiltratiegreppel (afvangen chemicaliën en nutriënten)	+		6
2.2 Aanleg FAB-randen (drie varianten)	+	+	7
2.3 Akkerranden als bufferstrook langs water (vijf varianten)	+		8
2.4 Duurzaam slootbeheer (twee varianten)	+	+	11
3. BIODIVERSITEIT EN LANDSCHAP			
3.1 Akkerranden t.b.v. biodiversiteit (zestien varianten)		+	12
3.2 Gemiddeld geringe perceelsgrootte (gewasdiversiteit)	+		19
3.3 Nostalgische graanakker		+	19
3.4 Vogelakker-plus		+	20
3.5 Aanleg van keverbanken (twee varianten)		+	20
3.6 Aanleg/beheer patrijzenhaag		+	21
3.7 Aanleg bloemblokken voor de patrijs		+	21
3.8 Overhoekjes en geren inrichten voor insecten		+	22
3.9 Vogelgraan (zomer/winter), soms i.c.m. groenbemester (drie varianten)	+	+	22
3.10 Gefaseerd, c.q. laat maaien van bermen en taluds		+	24
3.11 Natuurvriendelijke teelt van groenbemesters (drie varianten)	+		25

1. MAATREGELEN TEN BEHOEVE VAN BODEM EN KLIMAAT

1.1 Percentage bodembedekking (jaarrond groen)

Meer dan 60% van de bedrijfsoppervlakte is op 15 januari bedekt. Onder bedekking wordt verstaan een zichtbaar gewas of vanggewas, of gewasresten (bijvoorbeeld bevroren of geklepelde groenbemester en graanstoppel).

Deze maatregel is uitgevoerd door het Flevolands Agrarisch Collectief en Collectief Hollands Noorden.

1.2 Minimaal percentage rustgewassen in het bouwplan

Het aandeel rustgewassen in het bouwplan is minimaal 20% en maximaal 50%. Onder rustgewassen worden verstaan één of meer van onderstaande gewassen als hoofdteelt:

code	gewas	code	gewas	code	gewas
235	Wintergerst	1923	Zomer koolzaad	381	Teff
236	Zomergerst	666	Lijnzaad	1036	Wortelpeterselie
1921	Graszaad	258	Luzerne	314	Triticale
238	Haver	664	Raapzaad	1037	Peterselie
944	Hennepvezel	3807	Rietzwenkgras	247	Blauwmaanzaad
3512	Italiaans raaigras	237	Rogge	3523	Veldbeemdgras
246	Karwijzaad	3519	Sorghum	3736	Vezelvlas
3506	Engels raaigras	233	Wintertarwe		
1922	Winterkoolzaad	234	Zomertarwe		

Deze maatregel is uitgevoerd door het Flevolands Agrarisch Collectief en Collectief Hollands Noorden.

1.3 Rustjaar in combinatie met groenbemester

Bepalingen:

- Voor het inzaaien wordt de grond oppervlakkig bewerkt.
- Bij inzaaien van groenbemester in het najaar volgt een tweede keer inzaaien groenbemester in het voorjaar, groenbemester tot 15 september laten staan. De eerste ronde groenbemester wordt ondergewerkt. Indien de tweede ronde groenbemester te veel volume heeft om ondergewerkt te worden, kan hij worden gebruikt voor het maken van compost of bokashi, dat verwerkt kan worden op het eigen land.
- Bemesten is toegestaan.
- Er wordt geen gewas geoogst.

Deze maatregel is toegepast door Collectief Midden Groningen.

1.4 Teelt van eiwithoudende gewassen (diverse varianten, incl. gras-klover)

Teelt van een eiwithoudend gewas op minimaal 12,5% van de bedrijfsoppervlakte. Onder eiwithoudende gewassen worden verstaan (incl. gewascodes):

code	gewas	code	gewas	code	gewas
242	Bruine bonen	241	Kapucijners	2747	Peulen
853	Tuinbonen	663	Lupinen	2751	Pronkbonen
311	Veldbonen	258	Luzerne (eenjarig)	2779	Stamslabonen
308	Erwten (droog)	665	Sojabonen		
244	Erwten geel/ groen				

Deze maatregel is toegepast door Collectief Midden Groningen, Collectief Hollands Noorden en Flevolands Agrarisch Collectief.

1.5 Combinatieteelt van gewassen (onderzaai)

Het gaat hier om onderzaai van een vanggewas in de hoofdteelt, waardoor het perceel direct is voorzien van een vanggewas na de oogst. Op minimaal 5% van de bedrijfsoppervlakte wordt gebruikt gemaakt van een combinatieteelt. Voorbeelden zijn:

- Hennepvezel en rode klaver.
- Mais met onderzaai.
- Tarwe en (rietzwenk)gras.

Bij de teelt van mais gelden de RVO-regels voor het telen van een vanggewas.

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief en Collectief Hollands Noorden.

1.6 Strokenteelt (gewasdiversiteit op perceelsniveau)

Deze maatregel is toegepast door Collectief Midden Groningen, Flevolands Agrarisch Collectief, Collectief Hollands Noorden en Poldernatuur Zeeland. De uitvoeringsbepalingen verschillen enigszins:

- CMG: er worden 6 gewassen geteeld in stroken van 6 m breed.
- FAC en HN: strokenteelt hoeft niet op het gehele bedrijf uitgevoerd te worden. Er worden minimaal 5 aangrenzende stroken geteeld met minimaal 2 gewassen. Aangrenzende stroken mogen niet dezelfde gewascode hebben. De stroken zijn maximaal 12 meter breed.
- PNZ: per hectare worden minimaal 3 verschillende gewassoorten naast elkaar in stroken van maximaal 40 meter breed geteeld. De deelnemer kiest zelf de combinatie van gewassen en de verdeling van de gewassen over het perceel. Hoe smaller de strook, des te hoger de vergoeding.

1.7 Teelt van diepwortelende gewassen/tijdig oogsten voor bodemstructuur

Deze maatregel is uitgevond door toegepast door Flevolands Agrarisch Collectief en Collectief Hollands Noorden. Hij is op perceelniveau af te sluiten en geldt bij FAC voor drie gewassen:

256 Suikerbiet

257 Voederbiet

511 Cichorei

Voorwaarde is dat de rooiwerkzaamheden voor 1 november zijn uitgevoerd.

Hollands Noorden hanteert een aanmerkelijk uitgebreidere gewassenlijst:

code	gewas	code	gewas	code	gewas
3502	Bladkool	246	karwijzaad	664	Raapzaad
3503	Bladraap	799	Rode klaver	3807	Rietzwenkgras
3504	Bladrammenas	1922	Winter koolzaad	3519	Sorghum
511	Cichorei	1923	Zomer koolzaad	3736	Vezelvlas
428	Gele mosterd	666	Lijnzaad	1036	Wortelpeterselie
944	Hennepvezel	258	Luzerne	1037	Peterselie
3512	Italiaans raaigras	516	miscanthus		

1.8 Teelt van meerjarige gewassen

De gewassen worden voor tenminste twee achtereenvolgende jaren geteeld. Mogelijke gewassen zijn (incl. gewascode):

- 265 Blijvend grasland
- 266 Tijdelijk grasland
- 799 Rode klaver
- 258 Luzerne
- 516 Miscanthus

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief.

1.9 Opbrengen van ruige mest, compost, bokashi etc.

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief, Agrarisch Collectief Waadrâne en Collectief Midden Groningen. CMG heeft geen strikte uitvoeringsbepalingen geformuleerd; die van de twee andere collectieven verschillen.

FAC hanteert eigen spelregels:

Rij compost en/of ruige mest over de percelen. Er zijn twee varianten te onderscheiden.

- Aanvoeren van vaste mest, mestcodes 10 (rundvee), 61 (geit), 56 (schaap) en 25 (paard): maximaal 5 ton/ha bedrijfsbreed.
- Aanvoeren van compost, mestcode 111: maximaal 10 ton/ha bedrijfsbreed.

Maximaal 50% van de hoeveelheid fosfaat die het bedrijf mag aanvoeren komt in aanmerking voor vergoeding. Het uitrijden dient plaats te vinden volgens de geldende wet- en regelgeving.

Waadrâne hanteert de bepalingen van het ANLb-pakket "Bodemverbetering bouwland met ruige stalmest":

- Bemesting met ruige stalmest (incl. Bokashi) is verplicht.
- Tussen 1 juli en 1 september wordt de ruige stalmest uitgereden en direct ondergewerkt.
- Op de oppervlakte wordt tenminste 10 en maximaal 20 ton ruige mest per hectare uitgereden.

1.10 Mechanisch onderwerken groenbemesters/terugdringen glyfosaat

Het vanggewas wordt (voor)bewerkt door bovengronds te rollen, klepelen, snijden of anderszins te verkleinen eventueel in combinatie met een lichte grondbewerking, zoals schijveneg of kopeg.

Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is niet toegestaan. Nadien kan er een diepere

grondbewerking worden gedaan, zoals ploegen. Deze maatregel geldt voor de volgende vanggewassen (incl. gewascode):

- 3506 Engels raaigras
- 3512 Italiaans raaigras
- 3504 Bladrammenas
- 3807 Rietzwenkgras
- 3523 Veldbeemdgras

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief.

1.11 Minder (c.q. minder diepe) grondbewerking

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief, Collectief Midden Groningen en Collectief Hollands Noorden. De uitvoeringsbepalingen verschillen licht.

Het is niet toegestaan om een intensief kerende grondbewerking uit te voeren. De maatregel kent twee varianten:

- Er vindt op minimaal 80% (HN: minimaal 50%) van de bedrijfsoppervlakte een niet-kerende grondbewerking plaats. Ploegen en spitten zijn niet toegestaan.
- Er wordt op minimaal 80% (HN: minimaal 50%) van de bedrijfsoppervlakte tot een diepte van maximaal 15 centimeter geploegd, of gebruik gemaakt van een ECO-ploeg.

1.12 Combinatie (graan- of hennep-)stoppel met groenbemester

Deze maatregel is toegepast door ANOG (wel aangeboden, niet gekozen) en Poldernatuur Zeeland. De uitvoeringsbepalingen verschillen behoorlijk:

a. Invulling ANOG

Het combinatiepakket is een toeslag op bedrijfsniveau wanneer er een op perceelsniveau groenmesters en stoppel (graan/hennep) wordt geteeld in een verhouding van resp. 80%-20%. De combinatie-toeslag wordt altijd ingezet in combinatie met het pakket 'Effectievere groenbemesters' (zie § 3.11). Beheereisen:

- Stoppel: minimaal 90% tot maximaal 100% van de beheereenheid bestaat van 1 november tot 15 maart het volgende jaar uit graan of hennep stoppel.
- Groenmester:
  - a. Variant 1 oktober 15 maart: Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y (zie beschreven onder pakketten) uit zomergraan, wintergraan, bladrammenas of een combinatie van deze gewassen.
  - b. Variant 1 oktober 1 februari: Minimaal 90 % van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y (zie beschreven onder pakketten) uit een geschikt vanggewas.

Aanvullende beheervoorschriften groenbemester: zie § 3.11, onderdeel c.

Aanvullende beheervoorschriften stoppel:

- Gedurende de aanwezigheid van de stoppels of gewasresten wordt een rustperiode aangehouden.
- Er wordt een rustperiode in acht genomen van 1 november tot 15 maart het volgende jaar.
- In de rustperiode vinden in de beheereenheid geen bemesting en bewerkingen plaats.

- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan bij haarden van akkerdistel, ridderszuring, haagwinde, heermoes, kleeftkruid, kweek, melganzevoet of Japanse duizendknoop, bijvoet en knopkruid.
- Volvelds chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol 'Gebruik herbiciden in pakketten open akkerland', welke is gepubliceerd op de website van SCAN.
- De beheereenheid wordt niet beweid.

b. Invulling PNZ

Beheervoorschriften

- De graanstoppel wordt met 20% van de aanbevolen zaaidichtheid per hectare doorgezaaid met een groenbemestermengsel dat bijdraagt aan de doorworteling van het perceel, opbouw van het organische-stofgehalte en het tegengaan van uitspoeling. Daarnaast ondersteunt het mengsel in combinatie met de stoppels zowel het bodemleven als akkervogels.
- Er wordt een rustperiode van 1 oktober tot 1 februari van het daaropvolgende jaar in acht genomen. In de rustperiode vinden in de beheereenheid geen bewerkingen plaats.
- Na de rustperiode wordt de groenbemester samen met de graanstoppel machinaal ondergewerkt. Bij de keuze van het mengsel kan ook de afweging wel of geen winterharde groenbemester worden meegenomen.
- Bemesting is allen toegestaan na de rustperiode (na 1 februari).

De groenbemester kan bestaan uit een mengsel van:

Groenbemester	Zaaitijd
Bladrammenas	Augustus – half september
Boekweit	Mei – augustus
Borage	Juli – augustus
Japanse haver	April – september
Klaver	Maart – augustus
Luzerne	April – juli
Koolzaad	Mei – augustus
Mosterd	Augustus – september
Phacelia	Maart – augustus
Wikke	Juli – augustus
Winterrogge	Augustus - oktober

2. MAATREGELEN TEN BEHOEVE VAN WATERKWALITEIT

2.1 Aanleg infiltratiegreppel

Een infiltratiegreppel naast een watergang zorgt ervoor dat afspoelend water met residuen van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten afgevangen wordt en wordt opgenomen in de bodem.

- De greppel dient een minimale breedte van 30 centimeter te hebben. Op klei mag de infiltratiegreppel ook als sleuf worden aangelegd.
- De greppel mag niet dichters dan 1,5 meter vanaf het talud liggen.
- De greppel moet binnen 2 weken na het poten/planten/zaaien aangelegd worden en dient tot de oogst in stand gehouden te worden.

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief.

2.2 Aanleg FAB-randen

Deze maatregel is uitgevoerd door Poldernatuur Zeeland, Collectief Hollands Noorden en ANOG (in het laatste geval samen met ecologisch slootbeheer). Er zijn verschillende varianten, die we apart beschrijven.

a. Bloem-kruidenstrook voor natuurlijke plaagbestrijders en bestuivers in de akkerbouw

Deze maatregel is uitgevoerd door Poldernatuur Zeeland. Bepalingen:

- Op het perceel worden tussen en/of langs de gewassen, bloem-kruidenstroken voor natuurlijke plaagbestrijders en/of bestuivende insecten aangelegd met een maximale afstand van 75 meter tussen de stroken. De stroken liggen er minimaal 1 jaar en hebben een minimale breedte van 3 meter en een maximale breedte van 6 meter.
- Er kan gekozen worden voor één van onderstaande mengsels voor natuurlijke plaagbestrijders of voor bijen. Een combinatie van stroken voor natuurlijke plaagbestrijders en bestuivende insecten is ook mogelijk en krijgt de voorkeur.
- Onkruid vormt het grootste probleem in bloem-kruidenstroken. De aanpak moet er vanaf het begin af aan op gericht zijn veronkruiding tegen te gaan met behulp van een schoon zaaibed en op het juiste moment en manier te zaaien. Wanneer het mengsel in rijen wordt gezaaid, blijft schoffelen mogelijk. Gedurende de beheerperiode vindt er geen bewerking plaats anders dan onkruidbestrijding.

Toegestane mengsels

Boekweit	Veldlathyrus	Gewone margriet
Korenbloem	Gewone rolklaver	Wilde peen
Klaproos	Witte klaver	Gewoon duizendblad
Bernagie	Rode klaver	Vertakte leeuwentand
Klein streepzaad	Knoopkruid	Pinksterbloem (optioneel)
Gele ganzenbloem	Gewone berenklauw	Zonnebloem (lage variant; optioneel)
Gewone pastinaak	Rode ogentroost	
Reukeloze kamille	Muskuskaasjeskruid	

b. Bloem-kruidenstrook voor natuurlijke plaagbestrijders en bestuivers in de fruitteelt

Deze maatregel is uitgevoerd door Poldernatuur Zeeland. Bepalingen:

- De stroken tussen de rijen fruitbomen of -struiken waar tijdens het teeltseizoen geen bewerkingen plaatsvinden, worden ingezaaid met een rand voor natuurlijke plaagbestrijders en/of bestuivende insecten. Het afwisselen van de randen op hetzelfde perceel is toegestaan en heeft de voorkeur. Er vindt geen bemesting plaats.
- Bovenstaande mengsel zijn geschikt om in te zaaien (identiek aan soortenlijst akkerbouw).

c. FAB-akkerrand met ecologisch slootbeheer t.b.v. waterkwaliteit (zie ook § 2.3)

Deze maatregel is toegepast door ANOG.

Afbakening onderdeel akkerrand

- De beheereenheid bestaat uit bouwland.
- De beheereenheid is minimaal 3 en maximaal 4 meter breed
- Cumulatie met andere beheerpakketten uitgesloten

Afbakening onderdeel ecologisch slootbeheer

- Breedte minimaal 2 en maximaal 4 meter (inclusief talud) per zijde

- Pakket wordt altijd uitgevoerd i.c.m. akkerrand
- Minimale lengte 50 m slootlengte

Beheereisen

- De akkerrand bestaat van 15 mei tot 31 december uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), of een combinatie daarvan. Grondbewerking mag plaatsvinden wanneer het naastgelegen gewas wordt geoogst, maar niet voor 1 september.
- Maximaal 50% van de sloot wordt jaarlijks geschoond en gemaaid.

Aanvullende beheervorschriften akkerrand

- Het collectief (ANOG) bepaalt de samenstelling van zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden.
- Langs watervoerende sloot, watervoerende sloten mogen niet droog staan van 1 april tot 1 oktober.
- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan bij haarden van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes, kleeftkruid, kweek, melganzevoet, Japanse duizendknoop, bijvoet en knopkruid.
- Volvelds chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol 'Gebruik herbiciden in pakketten open akkerland', welke te vinden is op de website van ANOG
- Daar waar ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.
- Bij meerjarige randen: maximaal 2/3 van de rand mag vanaf 1 september worden gemaaid. Zorg ervoor dat er altijd hoogte in de lengte van de sloot blijft bestaan.
- De beheereenheid mag niet worden beweide of bemest.
- De beheereenheid mag niet als wendakker worden gebruikt.

Aanvullende beheervorschriften slootbeheer

- Na 1 augustus tot maximaal 50% van de lengte van het talud maaien, en sloot schonen. Minimaal 50% lengte gaat dus ongemaaid en niet geschoond de winter in. Maaipercentage vaststellen in overleg met de veldcoördinator.
- Voldoende waterdoorvoer is van belang: bepaal op basis hiervan hoeveel % gemaaid + geschoond wordt (tot max 50%).
- Sloten breder dan 1 meter: bij het gemaaide gedeelte 25% van het natte profiel laten staan (dus de planten die in het water staan), tot maximaal 0,5 meter.
- Verwijder het maaisel/slootafval uit het talud.
- Optioneel: indien mogelijk het slootmaaisel niet in een ril in de akkerrand leggen, maar erover heen tillen en in het gewas/ op de akker leggen.

2.3 Akkerranden als bufferzone langs water

Deze maatregel is toegepast door Flevolands Agrarisch Collectief, ANOG, Poldernatuur Zeeland en Collectief Noord-Holland Zuid. We beschrijven verschillende varianten.

a. Variant FAC: bufferstrook sec

- Er wordt op minimaal 1% van de bedrijfsoppervlakte een bufferzone aangelegd.
- De rand heeft een breedte van minimaal 3 meter en ligt tegen een watergang aan.

- De bufferzone wordt niet bemest en is in de periode van 1 juni tot 15 augustus begroeid met een grasmengsel dat uit minimaal 5 meerjarige kruiden bestaat. Er moet minimaal 5 kg/ha aan meerjarige kruiden worden gezaaid.

b. Variant NHZ: meerjarige graskruidentrand naast sloten

- De rand bestaat uit een meerjarige graskruidentrand.
- De rand is minimaal 3 meter breed.
- Tussen 1 april en 1 juli mag de rand of strook niet worden gemaaid.
- Na 15 oktober mag niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet dan minimaal een hoogte hebben van 15 cm.

c. Variant PNZ: gras-kruidenstroken langs water

Deze maatregel is toegepast door Poldernatuur Zeeland. Bepalingen:

- Langs watervoerende sloten worden graskruidentroken van minimaal 3 en maximaal 6 meter breed aangelegd. De randen dienen ingezaaid te worden met een graskruidentmengsel met witte en rolklaver.
- De rand wordt minstens 1 keer per jaar en maximaal 2 keer per jaar gemaaid, waarbij het maaisel wordt afgevoerd.
- De aanpak is erop gericht om veronkruiding tegen te gaan met behulp van een schoon zaaibed en door op het juiste moment en de juiste manier te zaaien. Wanneer het mengsel in rijen wordt gezaaid, blijft schoffelen mogelijk. Gedurende de beheerperiode vindt er geen bewerking plaats anders dan onkruidbestrijding.

d. Variant ANOG: groene akkerrand in combinatie met ecologisch slootbeheer

Afbakening onderdeel akkerrand

- De rand wordt ingezaaid met een FAB-mengsel, een gras-klavermengsel of ander (simpel) mengsel.
- Breedte minimaal 1,5 m
- Cumulatie met andere beheerpakketten uitgesloten
- Minimale lengte 50 m slootlengte.

Afbakening onderdeel ecologisch slootbeheer

- Breedte minimaal 2 en maximaal 4 meter (inclusief talud) per zijde
- Pakket wordt altijd uitgevoerd i.c.m. akkerrand
- Minimale lengte 50 m slootlengte

Beheereisen

- De beheereenheid bestaat van 15 mei tot 31 december uit één van de volgende gewassen of teelten: gras/klaver, ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver) of een combinatie van deze.
- Minimaal 25% tot maximaal 50% van de sloot wordt jaarlijks geschoond en/of gemaaid

Aanvullende beheervoorschriften akkerrand

- FAB-variant: het collectief (ANOG) bepaalt de samenstelling van zaaimengsels en de zaaidichtheden.
- Variant groene rand: de deelnemer mag zelf bepalen wat er van de bovenstaande gewassen/teelten gaat inzaaien.

- Langs watervoerende sloot, watervoerende sloten mogen niet droog staan van 1 april tot 1 oktober.
- Voor inzaai en ook bij het beheer moet mechanische onkruidbestrijding gebruikt worden (vals zaaibed, eggen, schoffelen, bloten, maaien, etc.)
- Afvoeren slootmaaisel binnen 14 dagen evt. naar binnenkant rand (perceelskant) verslepen en later onderploegen op het perceel
- Bemesting mag niet worden toegepast
- De randen mogen worden gemaaid en bereden
- Tussen de maaibeurten zit minimaal 8 weken rust. Voorkeur tussen 15 mei en 15 juli niet maaien i.v.m. broedseizoen.
- De akkerrand wordt niet bewerkt met gewasbeschermingsmiddelen (fungiciden, herbiciden en insecticiden). Onkruidhaarden van akkerdistel, ridderzuring, brandnetel, duist en Jacobs Kruiskruid mogen pleksgewijs, handmatig met herbiciden bestreden worden. (50 cm uit de slootkant blijven!)
- De rand blijft minimaal tot 31 december staan.
- De rand wordt geteeld in combinatie met het pakket duurzaam slootbeheer om het effect op de waterkwaliteit en biodiversiteit te vergroten.
- De rand wordt niet beweid van 15 mei tot 1 september.

Aanvullende beheervoorschriften slootbeheer

- Na 1 augustus tot maximaal 50% van de lengte van het talud maaien, en sloot schonen. Minimaal 50% lengte gaat dus ongemaaid en niet geschoond de winter in. Maaipercentage vaststellen in overleg met de veldcoördinator.
- Voldoende waterdoorvoer is van belang: bepaal op basis hiervan hoeveel % gemaaid + geschoond wordt (tot max 50%).
- Sloten breder dan 1 meter: bij het gemaaide gedeelte 25% van het natte profiel laten staan (dus de planten die in het water staan), tot maximaal 0,5 meter.
- Verwijder het maaisel/slootafval uit het talud
- Optioneel: indien mogelijk het slootmaaisel niet in een ril in de akkerrand leggen, maar erover heen tillen en in het gewas/ op de akker leggen.

e. Variant Hoeksche Waard: aanleg van 'biomassaranden'

De biomassarand is een bestaande rand die het daaropvolgende jaar vervangen wordt door een ander soort rand of een andere functie krijgt. Na 1 oktober kunnen op deze rand de waterplanten als gevolg van slootonderhoud of andere biomassa worden gedeponeerd. De biomassa blijft minimaal liggen tot 1 maart en wordt dan ter plaatse ondergewerkt. Door waterplanten bij het slootonderhoud niet op de insteek van de sloot te deponeren wordt uitspoeling van nutriënten naar het oppervlaktewater voorkomen. Ter plaatse onderwerken van organisch materiaal is de efficiëntste manier van verwerken en draagt bij aan koolstofbinding.

Bepalingen:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.

- De biomassarand is een 1-jarige kruidenrijke bloemenrand of een grasklaver- of luzernerand en wordt gebruikt voor het opslaan van waterplanten vanuit het slootonderhoud en ander maaisel (biomassa).
- De biomassa mag niet voor 1 oktober op de rand worden gedeponeerd en blijft daar liggen tot 1 maart.
- Na 1 maart wordt de biomassa ter plaatse ondergewerkt.

2.4 Ecologisch slootbeheer, al dan niet samen met ecologisch taludbeheer

Deze maatregel is als zelfstandige maatregel toegepast door Agrarisch Collectief Waadrâne en door Coöperatie Collectief Hoeksche Waard in combinatie met taludbeheer. Ook enkele andere collectieven hebben 'm toegepast in combinatie met een andere maatregel (bijv. akkerrandenbeheer t.b.v. waterkwaliteit of de knoflookpad). In dat geval staan ze elders in deze notitie beschreven. De beheereisen komen in grote lijnen overeen met die van het gelijknamige ANLb-pakket.

a. Ecologisch slootbeheer Waadrâne

Beheereisen (zie lijst beheeractiviteiten in Koppeltabel)

- Minimaal 25% tot maximaal 75% van het leefgebied in beheer is geschoond en/of gemaaid.
- Snoeiafval is op rillen gelegd in het element/of maaiafval is verwijderd

Aanvullende beheervoorschriften

- Het slootvuil wordt afgevoerd of verwerkt op het naastgelegen perceel d.m.v. bijvoorbeeld een wallenfrees
- Bij het slootschonen wordt gebruik gemaakt van een maaikorf of een ecoreiniger. Andere slootreinigingsapparatuur kan ook gebruikt worden mits het bodemprofiel in de sloot niet beschadigd wordt.
- Het slootschonen en of maaien vindt bij voorkeur plaats van 15 juni tot 1 december.
- Er mogen geen meststoffen in het element worden gebruikt.
- In de periode van 1 april tot 1 september mag het talud van de sloot niet gemaaid of geklepeld worden

b. Ecologisch sloot- en taludbeheer Hoeksche Waard

Algemene bepalingen:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.
- Slootmaaisel van watergangen wordt niet op de rand gedeponeerd, tenzij sprake is van een biomassarand.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.

Specifieke bepalingen:

- Het slootschonen wordt uitgevoerd met een maaikorf of een ecoreiniger. Andere slootreinigingsapparatuur kan ook gebruikt worden mits het bodemprofiel inclusief de wortels van waterplanten in de sloot niet beschadigd wordt.
- Tussen 1 april en 1 juli mag de sloot niet worden geschoond.
- Tussen 1 april en 1 juli mag het talud niet worden gemaaid.

- Als het talud naast een akkerrand ligt, moet tussen het maaien van het talud en het maaien van de akkerrand ten minste 3 weken liggen. Maaibeurten worden binnen 5 werkdagen nadat is gemaaid schriftelijk, per email of via WhatsApp gemeld bij de veldcoördinator.
- Per maaibeurt mag ten hoogste 50% van het talud worden gemaaid. Tussen de maaibeurten ligt een aaneengesloten periode van ten minste 3 weken. Maaibeurten worden binnen 5 werkdagen nadat is gemaaid schriftelijk, per e-mail of WhatsApp gemeld bij de veldcoördinator.
- Na 15 oktober mag niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet vanaf 15 oktober tot 1 maart minimaal een hoogte hebben van 15 cm.

3. MAATREGELEN TEN BEHOEVE VAN BIODIVERSITEIT EN LANDSCHAP

3.1 Akkerranden t.b.v. biodiversiteit (diverse varianten)

Deze maatregel is door vrijwel alle collectieven toegepast. We bespreken hier alleen de randen (incl. overhoekjes) die primair t.b.v. niet-functionele biodiversiteit zijn bedoeld. Randen t.b.v. waterkwaliteit en FAB worden elders beschreven. We nemen hier ook de maatregel “aandeel niet-productieve oppervlakte” mee, die overigens een bredere invulling kan hebben dan met louter akkerranden (in principe alle niet-productieve elementen, zoals landschapselementen).

a. Aandeel niet-productieve oppervlakte

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief.

In deze maatregel gelden de volgende eisen:

- Het perceel wordt niet gebruikt voor landbouwproductie in de periode 15 mei en 15 augustus (niet oogsten, begrazen of maaien).
- Er is minimaal sprake van groene braak.
- Bemesting met kunstmest is niet toegestaan.
- Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is niet toegestaan.

b. Kruidenrijke akkerrand

Deze maatregel is toegepast door Agrarisch Collectief Waadrâne en Collectief Midden Groningen. De invulling is in grote lijnen gelijk aan die van het gelijknamige ANLb-pakket:

- De beheereenheid is een rand van minimaal 6 meter breed.
- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 1 juni tot 1 september uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), groene braak of een combinatie van deze.
- Er wordt een kruidenmengsel ingezaaid, in het beheerplan (zie vorig punt) wordt bepaald welke zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden.
- De oppervlakte mag in de periode van 1 september tot 15 april geploegd worden, afhankelijk van het beheerplan (zie eerste punt).
- Daar waar ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.
- Bemesting van de beheereenheid is niet toegestaan
- Rand wordt in voorjaar ingezaaid met kruidenmengsel, gewas moet er staan voor 1 juni
- De beheereenheid mag niet worden bereiden.
- De beheereenheid mag niet gebruikt worden als wendakker.
- De randen liggen aan de buitenkant van het perceel, langs een watergang.
- Chemische onkruidbestrijding is NIET toegestaan

Criteria voor de in te zaaien zaadmengsels:

- langdurige aanwezigheid van bloeiende planten
- veelzijdige samenstelling
- structuurverschillen (hoog, laag, dicht, open)
- minimale bewerking (begunstigt voortplanting)
- toegestane mengsels (geen gras):
  - minimaal 2 graansoorten (lieftst meer)
  - minimaal 3 soorten kruiden
  - minimaal 5 soorten bloemen (bijvoorbeeld: klaproos, korenbloem, phacelia, meisjesoog, groot kaasjeskruid etc.).

c. Kruidenrijke akkerrand “rondom”

Deze maatregel is toegepast door Collectief Midden Groningen. De invulling is in grote lijnen gelijk aan die van het gelijknamige ANLb-pakket, maar in dit geval gaat het om relatief smalle randen (3 m) die rondom gehele percelen worden gelegd (mag ook als scheiding tussen twee gewassen in):

- Vanaf de rand van het perceel 3 meter rondom het perceel welke ingezaaid wordt met mengsel. De volle randbreedte wordt ingezaaid.
- De rand is minimaal aanwezig van 15 mei tot 1 september, na de oogst van het hoofdgewas kan de rand gemaaid of ondergewerkt worden.
- Niet bemesten, geen chemie toepassen.
- De rand wordt niet bereden.

d. Akkerranden voor broedende akkervogels

Deze variant is toegepast door ANOG.

Afbakening

- De beheereenheid bestaat uit bouwland.
- De beheereenheid is minimaal 9 meter breed.
- Cumulatie met alle beheerpakketten uitgesloten.

Beheereisen

- De beheereenheid bestaat van 15 mei tot 1 september uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), braak of een combinatie van deze.
- De beheereenheid wordt niet beweid.

Aanvullende beheervoorschriften

- Het collectief (ANOG) bepaalt de samenstelling van het zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden.
- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan bij haarden van akkerdistel, duist, ridderzuring, haagwinde, heermoes, kleefkruid, kweek, melganzevoet, duist Japanse duizendknoop, bijvoet en knopkruid.
- Volvelds chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol ‘Gebruik herbiciden in pakketten open akkerland’, welke is gepubliceerd op de website van SCAN.
- Daar waar ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.
- De beheereenheid mag niet worden beweid of bemest.
- De beheereenheid mag niet als wendakker worden gebruikt.

e. Akkerrand voor wilde bij, grenzend aan struweel

Deze variant is toegepast door ANOG.

Afbakening

- De beheereenheid bestaat uit bouwland.
- De beheereenheid is minimaal 3 en maximaal 4 meter breed
- Cumulatie met andere beheerpakketten uitgesloten

Beheereisen

- De beheereenheid bestaat van 15 mei tot 31 december uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), of een combinatie daarvan. Grondbewerking mag plaatsvinden wanneer naast gelegen gewas wordt geoogst, maar niet voor 1 september.

Aanvullende beheervoorschriften

- Het collectief (ANOG) bepaalt de samenstelling van het zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden.
- Grenzend aan struweel/boschages/houtwallen e.d.
- Inzaai voor 15 mei
- De oppervlakte mag in de periode van 1 september tot 15 april geploegd worden, afhankelijk van het beheerplan.
- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan bij haarden van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes, kleefkruid, kweek, melganzevoet, Japanse duizendknoop, bijvoet en knopkruid.
- Volvelds chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol 'Gebruik herbiciden in pakketten open akkerland', welke is gepubliceerd op de website van ANOG
- Daar waar ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.
- De beheereenheid mag niet worden beweide of bemest.
- De beheereenheid mag niet als wendakker worden gebruikt.

f. Akkerrand voor de patrijs, grenzend aan struweel

Deze variant is toegepast door ANOG.

Afbakening

- De beheereenheid bestaat uit bouwland.
- De beheereenheid is minimaal 6 meter breed
- Cumulatie met andere beheerpakketten uitgesloten

Beheereisen

- De beheereenheid bestaat van 15 mei tot 31 december uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), braak of een combinatie daarvan.

Aanvullende beheervoorschriften

- Het collectief bepaalt de samenstelling van het zaaimengsels en welke zaaidichtheden gebruikt mogen worden.
- In overleg wordt een 'karrenspoor' in de akkerrand gerealiseerd t.b.v. doorwaadbaarheid voor de patrijs.

- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan bij haarden van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes, kleeftkruid, kweek, melganzevoet of Japanse duizendknoop, bijvoet en knopkruid.
- Volvelds chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol 'Gebruik herbiciden in pakketten open akkerland', welke is gepubliceerd op de website van SCAN.
- Daar waar ploegen is toegestaan, mag ook een andere diepe grondbewerking worden toegepast.
- De beheereenheid mag niet worden beweide of bemest.
- De beheereenheid mag niet als wendakker worden gebruikt.

g. Akkerrand voor de patrijs/patrijzenakker

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid en door Coöperatie Collectief Hoeksche Waard.

Bepalingen NHZ:

- De patrijzenrand is – al dan niet in combinatie met een andere akkerrand – minimaal 9 meter breed.
- De patrijzenrand wordt aangelegd in open veld, dus uit de buurt van bomen en struiken.
- De patrijzenrand ligt niet langs sloten waar in de beheerperiode groot onderhoud plaatsvindt.
- Er wordt gebruik gemaakt van een patrijzenmengsel dat wordt aangeleverd door het collectief.
- De patrijzenrand wordt niet gemaaid of geruimd voor 1 maart van het daaropvolgende beheerjaar. Na 1 maart wordt +/-50% geruimd (en opnieuw ingezaaid). 50% van de strook blijft dus ongemoeid, niet een helft in de lengte ruimen.

Bepalingen CCHW:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.
- Sloopmaaisel van watergangen wordt niet op de rand gedeponereerd, tenzij sprake is van een biomassarand.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.
- De patrijzenrand/-akker is – al dan niet in combinatie met een andere akkerrand - minimaal 9 m breed. Op onderdelen zijn smallere stukken toegestaan als de perceelindeling daar aanleiding voor geeft.
- De patrijzenrand/-akker mag niet langs sloten liggen waar in de beheerperiode groot onderhoud zal plaatsvinden.
- Voor het zaaien wordt ten minste 1 x en bij voorkeur 2 x een vals zaaibed aangelegd.
- CCHW zorgt voor het zaaizaad. Een ander mengsel is niet toegestaan.
- De patrijzenrand/-akker mag niet gemaaid of geruimd worden voor 1 maart van het daaropvolgende beheerjaar. Na 1 maart wordt na afstemming met de veldcoördinator ongeveer de helft geruimd en opnieuw ingezaaid.
- Bij een hoge dichtheid aan planten kan de veldcoördinator in overleg met de deelnemer aanwijzingen geven voor het maai- en ander beheer. Daarbij worden afspraken gemaakt over de uitvoering van dit beheer.
- Tussen de patrijzenrand/-akker en de sloot of grens van het perceel en/of grens met het gewas ligt bij voorkeur een gras- of graskruidenrand.
- Berijden is alleen toegestaan voor het beheer van de rand, de drainage en de aanliggende sloot met talud.

h. Kruidenrijke akkerranden voor de knoflookpad

Deze maatregel is toegepast door Agrarische Natuur Drenthe.

In het gebied waar de populatie knoflookpadden zich bevindt, worden akkerranden ingezaaid met een lage zaaidichtheid. De maatregel vindt bij voorkeur plaats in combinatie met duurzaam slootbeheer om de habitat van de soort te verbeteren. Beheereisen:

- Minimaal 90% van de beheereenheid bestaat van 15 mei tot 15 augustus uit één van de volgende gewassen of teelten: gras, granen (niet zijnde maïs of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), groene braak of een combinatie van deze.
- De beheereenheid wordt niet beweid of bemest (oppervlakte mag wel worden meegenomen voor de gebruiksruimte mest).
- Bij voorkeur afstand van element tot aan bestaande populatie knoflookpad maximaal 500 meter óf verbonden aan element welke aan deze voorwaarde voldoet.
- De rand ligt bij voorkeur aan de zonkant van het opgaande element en ook op drogere delen van het perceel.
- De rand is 3 tot 6 meter breed.
- Op maximaal 200 meter afstand van het element is voortplantingswater aanwezig.
- Zaaidichtheid akkerrandenmengsel knoflookpad: 10 kg/ha.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen mogelijk conform het Protocol "Gebruik herbiciden" zoals gepubliceerd op de website van AND.
- Duurzaam slootbeheer bestaat uit geëxtensieerd en gedifferentieerd beheer, wat betekent: niet elk jaar beheren en niet alles in één keer, maar een blok laten staan of één kant per keer. Uitvoer moet passen binnen de eisen die het betreffende Waterschap stelt.

i. Meerjarige kruidenrand

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid. Bepalingen:

- Dooradering bestaat uit een meerjarige kruidenrand (zonder grassen).
- De rand is minimaal 3 meter breed
- Tussen 1 april en 1 juli mag de rand of strook niet worden gemaaid.
- Na 15 oktober mag niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet dan minimaal een hoogte hebben van 15 cm.

j. Combinatierand

Deze maatregel is toegepast door Collectief Hollands Noorden. Een combinatierand is een akkerrand met een eenjarige en een meerjarige component en kent verschillende voordelen. Uitvoering:

- Er wordt op minimaal 1% van de bedrijfsoppervlakte een combinatierand aangelegd, dit mag in combinatie met een bufferzone zijn. De combinatierand is in de periode van 1 juni tot 15 augustus begroeid met een (gras)mengsel dat uit minimaal 5 meerjarige kruiden bestaat. Er moet minimaal 5 kg /ha aan meerjarige kruiden worden gezaaid (standaard zaaidichtheid bij akkerranden is 25 kg/ha).
- De rand heeft een breedte van 6 tot 9 meter en ligt (bij voorkeur) tegen een watergang aan. Van de totale breedte is minimaal 3 m meerjarig. Brijden is toegestaan, echter in de periode van 1 juni tot 15 augustus moet minimaal 90% van het oppervlak bedekt zijn met "rand-begroeiing" (=maximaal 10% zwart).

k. Triorand

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid. Bepalingen:

- Een triorand bestaat uit een graskruidenrand, een meerjarige kruidenrand (zonder grassen) en een eenjarige bloemenrand van elk minimaal 3 meter breed.
- Tussen 1 april en 1 juli mogen de randen niet worden gemaaid.

- Na 15 oktober mogen de randen niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet dan minimaal een hoogte hebben van 15 cm.
- De eenjarige bloemenrand mag vanaf 1 oktober worden geruimd.

l. Eenjarige bloemenrand

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid en Coöperatie Collectief Hoeksche Waard. Bepalingen bij NHZ:

- Dooradering bestaat uit een eenjarig bloemenmengsel.
- De rand is minimaal 3 meter breed.
- De bloemenrand inzaaien vóór 15 mei.
- De bloemenrand mag vanaf 1 oktober worden geruimd.

Bepalingen bij CCHW:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.
- Slootmaaisel van watergangen wordt niet op de rand gedeponerd, tenzij sprake is van een biomassarand.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.
- De kruidrijke bloemenrand is een 1-jarige rand en mag vanaf 1 oktober geruimd worden.
- De rand is minimaal 3 m breed. In verband met het inzaaien is een minimale breedte van 3,5 m wenselijk.
- CCHW kan nadere eisen stellen aan de ligging van randen.
- Wanneer kruidrijke bloemenranden naast sloten liggen, dan dienen dit sloten te zijn waar geen groot onderhoud plaats vindt vóór 1 oktober van het beheerjaar.
- Voor het zaaien wordt ten minste 1 x en bij voorkeur 2 x een vals zaaibed aangelegd.
- CCHW zorgt voor het zaaizaad. Een ander mengsel is niet toegestaan.
- CCHW zorgt voor het inzaaien. Wanneer de beheerder zelf wil inzaaien, dan meldt hij dat voor 1 april schriftelijk, per e-mail of via WhatsApp bij de veldcoördinator.

m. Meerjarige rand in wintervoedselakker

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid. Bepalingen:

- Meerjarige rand met wintervogelmengsel dient tussen 16 maart en 30 april ingezaaid te worden.
- Meerjarige rand met wintervogelmengsel blijft tot 1 maart van het volgende jaar staan.

n. Grasrand

Deze maatregel is toegepast door Coöperatie Collectief Hoeksche Waard. Bepalingen:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.
- Slootmaaisel van watergangen wordt niet op de rand gedeponerd, tenzij sprake is van een biomassarand.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.
- Het beheerelement bestaat uit een één- of meerjarige rand of strook ingezaaid met gras.

- De rand of strook is maximaal 30 m breed.
- Tussen 1 april en 1 juli mag de rand of strook niet worden gemaaid.
- Buiten de onder 3 genoemde periode mag per maaibeurt ten hoogste 50% van de oppervlakte worden gemaaid. Tussen de maaibeurten ligt een periode van minimaal 3 weken. Deze maaibeurten worden binnen 5 werkdagen nadat is gemaaid schriftelijk, per e-mail of WhatsApp gemeld bij de veldcoördinator.
- Het maaisel mag worden afgevoerd.
- Na 15 oktober mag niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet vanaf 15 oktober minimaal een hoogte hebben van 15 cm.
- Berijden van de grasrand is alleen toegestaan voor het beheer van de rand, de drainage en de aanliggende sloot met talud.

o. Grasklaver- of luzernerand

Deze maatregel is toegepast door Coöperatie Collectief Hoeksche Waard. Bepalingen:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemonkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.
- Sloopmaaisel van watergangen wordt niet op de rand gedeponeerd, tenzij sprake is van een biomassarand.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.
- Het beheerelement bestaat uit een 1- of meerjarige rand of strook ingezaaid met een grasklavermengsel of luzerne.
- Het zaadmengsel bevat minimaal 25% rode en witte klaver en andere klaversoorten.
- Tussen 1 april en 1 juli mag de rand of strook niet worden gemaaid.
- Berijden is alleen toegestaan voor het beheer van de rand, de drainage en de aanliggende sloot met talud.
- Als de rand naast een watervoerende sloot ligt, moet tussen het maaien van het talud van de sloot en het maaien van de rand een aaneengesloten periode van ten minste 3 weken liggen. De maaibeurten worden binnen 5 werkdagen nadat is gemaaid schriftelijk of per email gemeld bij de veldcoördinator.
- Per maaibeurt mag ten hoogste 50% van de oppervlakte worden gemaaid. Tussen de maaibeurten ligt een aaneengesloten periode van ten minste 3 weken. Maaibeurten worden binnen 5 werkdagen nadat is gemaaid schriftelijk, per e-mail of WhatsApp gemeld bij de veldcoördinator.
- Het maaisel mag worden afgevoerd.
- Na 15 oktober mag niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet vanaf 15 oktober minimaal een hoogte hebben van 15 cm.
- Indien niet wordt gemaaid wordt de vegetatie ondergewerkt (koolstofbinding).

p. Graskruidentrand

Deze maatregel is toegepast door Coöperatie Collectief Hoeksche Waard. Bepalingen:

- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan voor de bestrijding van probleemonkruiden zoals distels, hanenpoot, heermoes, Japanse duizendknoop, knolcyperus, varkensgras, riet.
- Bemesting is uitsluitend in overleg met en na toestemming van de veldcoördinator toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan.

- Sloopmaaisel van watergangen wordt niet op de rand gedeponeerd, tenzij sprake is van een biomassarand.
- De randen mogen niet gebruikt worden voor het deponeren van baggerspecie van groot onderhoud, tenzij het groot onderhoud na 1 oktober plaatsvindt.
- De graskruidenrand is een meerjarige rand. Ruimen vanaf 15 augustus ten behoeve van vernieuwing van de rand is toegestaan op voorwaarde dat hiervoor door CCHW ontheffing is verleend.
- Voor de graskruidenrand wordt uitsluitend een kruidenrijk mengsel gebruikt dat door CCHW beschikbaar wordt gesteld. Aanvulling van het mengsel met andere soorten is niet toegestaan.
- Een graskruidenrand mag hooguit twee keer gemaaid worden tijdens een beheerjaar. Een 1e jaars graskruidenrand wordt bij voorkeur slechts 1 maal gemaaid in het beheerjaar en bij voorkeur na 15 augustus.
- Het maaien van een graskruidenrand is niet toegestaan in de periode van 1 april t/m 30 juni en na 15 oktober.
- In afwijking van het voorgaande is het maaien van een 1e jaars graskruidenrand toegestaan wanneer de onkruidsituatie dit vereist en alleen in overleg met CCHW (veldcoördinator).
- Bij de laatste maaibeurt van het beheerjaar mag niet korter gemaaid worden dan nodig is voor de instandhouding van een vegetatie van ten minste 15 cm vanaf 15 oktober ten behoeve van overwinterende vogels en zoogdieren.
- Berijden van de graskruidenrand is alleen toegestaan voor het uitvoeren van onderhoud aan de rand, de sloot en het drainagesysteem, mits hierdoor geen sprake is van blijvende schade aan de rand, dit ter beoordeling van de veldcoördinator.

3.2 Gemiddeld geringe perceelsgrootte (gewasdiversiteit)

Deze maatregel is toegepast door het Flevolands Agrarisch Collectief. Bij deze maatregel wordt onderscheid gemaakt in bedrijfsgrootte:

- De gemiddelde perceelgrootte mag niet groter dan 10 hectare zijn.
- Percelen met dezelfde gewascode die aan elkaar grenzen, worden beschouwd als één perceel.

Indien er wordt voldaan aan de hierboven gestelde eisen, dan mag de gehele beteelbare oppervlakte worden opgegeven.

3.3 'Nostalgische graanakker'

Deze maatregel is toegepast door Agrarisch Collectief Waadrâne.

Door inzaai van klaprozen en korenbloemen ontstaat er meer variatie en kleur op de graanpercelen. De bloeiende bloemen zorgen voor het aantrekken van meer insecten. Door een ruimere regelafstand en een lagere zaaidichtheid ontstaat een opener gewas wat een positieve invloed heeft op vestiging van akkervogels. Er zijn drie varianten:

1. Nostalgische graanakker tot 1 november
2. Nostalgische graanakker tot 15 februari van het jaar erop
3. Nostalgische graanakkerrand tot 1 november.

Uitvoering:

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat uit graangewas en kruiden van 1 juni tot 1 november (variant 1 en 3)

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat uit graangewas en kruiden van 1 juni tot 15 februari (variant 2)
- Inzaaihoeveelheid van maximaal 190 zaden per m²
- Inzaai op regels met een afstand van minimaal 19 cm
- Voorafgaand aan de inzaai wordt geen kerende grondbewerking uitgevoerd
- Mechanische onkruidbestrijding is niet toegestaan na inzaai
- Geen chemische gewasbescherming
- Gebruik van sleepslang bij het uitrijden van drijfmest is niet toegestaan
- Beheereenheid mag niet worden beweid
- Beheereenheid wordt niet geoogst.

3.4 Vogelakker-plus

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid. Bepalingen:

- De oppervlakte (minimaal 2 ha) bestaat uit een grasklavermengsel met een natuurbraakstrook in het midden van het perceel (min. 9 meter breed) en rondom het perceel een triorand.
- De eerste keer maaien van het grasklavermengsel vindt plaats na 25 mei, de tweede keer maaien na 15 juli, de derde maaibeurt in september. In september +/- 50% van natuurbraakstrook maaien. Het maaisel wordt afgevoerd.

3.5 Aanleg van keverbanken

Deze maatregel is uitgevoerd door Collectief Noord-Holland Zuid, Agrarisch Collectief Waadrâne en Collectief Hollands Noorden. We beschrijven twee varianten.

a. Variant Hollands Noorden

- De beheereenheid betreft een verhoogde strook grond, begroeid met een gewas bestaande uit grassen en kruiden of een combinatie van deze en een braakstrook.
- In het eerste jaar dient de grond vanuit twee richtingen op geploegd te worden, zodat een 'bank' ontstaat van zo'n 0,4 meter hoog en 3 meter breed.
- De keverbank wordt in het eerste jaar voor september ingezaaid met een voorgeschreven mengsel van grassen en kruiden. Inzaai voor 1 mei heeft de voorkeur.
- Direct naast de keverbank wordt aan één zijde een braakstrook van 3 meter breed gerealiseerd.
- Op de braakstrook mag een niet-kerende grondbewerking worden uitgevoerd, om te voorkomen dat de spontaan ontwikkelde kruiden een te grote massa worden.
- De beheereenheid wordt altijd ondersteund met voldoende geschikt insectenrijk foerageergebied, d.w.z. een bloemenblok voor de patrijs of kruidenrijke akkerrand.
- Bij voorkeur wordt de keverbank inclusief braakstrook gecombineerd met een aansluitend bloemenblok van minimaal 6 meter breed. Indien ter plekke die aansluiting niet mogelijk is, kan het bloemenblok ook elders op het bedrijf, zo dicht mogelijk in de buurt van de keverbank, worden gerealiseerd
- De beheereenheid wordt niet gemaaid of beweid.
- Chemische onkruidbestrijding en andere vormen van gewasbescherming zijn niet toegestaan. In overleg kunnen probleemkruiden pleksgewijs bestreden worden.
- Gedurende de looptijd wordt deze beheereenheid niet bemest.

b. Variant Noord-Holland Zuid

- Een keverbank is een opgeploegde strook van ongeveer 3 meter breed en tussen de 50 en 70 cm hoog.
- De keverbank wordt ingezaaid met een graskruidentmengsel.
- Eerste jaar 1 keer maaien toegestaan i.v.m. veronkruiding. Bij het maaien stukjes overslaan i.v.m. variatie in lengte en in soorten.
- De keverbank bestaat van 15 mei tot 1 maart uit een graskruidentmengsel.
- Aan een zijde van de keverbank wordt de braakstrook een eenjarige bloemenstrook ingezaaid van 3 meter breed.
- De eenjarige bloemenstrook mag na 1 oktober worden geruimd.

3.6 Aanleg/beheer patrijzenhaag

Deze maatregel is toegepast door Collectief Hollands Noorden. Een patrijzenhaag is een lage (+/- 2 meter hoog), breed uitlopende gemengde haag. De haag bestaat uit streekeigen beplanting, waaronder struweelvormers, besdragende struiken of fruitsoorten die bij voorkeur een paraplugroei hebben. De takken hangen als het ware als een paraplu boven de grond, waardoor er veel dekking- en broedgelegenheid ontstaat onder de haag.

Beheervoorschriften:

- De haag wordt ingeplant volgens een voorgeschreven plantdichtheid en samenstelling (zie onderstaande tabel) in een eenrijig plantverband van 4 stuks per meter.
- Na inplant duurt het tussen de 4-6 jaar voordat een hoogte van 2 meter bereikt wordt. Als de haag meer dan 2 meter hoog is, moet hij worden teruggezet tot een hoogte van 1 á 1,5 meter.
- De haag zal aan beide zijden uitlopen tot een breedte van 2 tot 3 meter. Totale breedte 4 tot 6 meter. Heeft hij die bereikt dan mag de haag cyclisch worden gesnoeid. In jaar 4 de ene kant, in jaar 5 niets doen, in jaar 6 de andere kant. Hierdoor is er altijd een zijde die voldoende dekking biedt en vruchten draagt.
- Het snoeien mag niet dichterbij dan 20 cm op de stam gebeuren.
- Vanaf het derde jaar mag onder de haag, over een breedte van minimaal 4 meter niet worden geteeld, gemaaid of geklepeld om spontaan ontwikkelende kruiden een kans te geven.

Samenstelling patrijzenhaag

<i>Crataegus monogyna</i>	Eenstijlige meidoorn	30%
<i>Rosa canina/rubiginosa</i>	Hondsroos/Egelantier	20%
<i>Cornus sanguinea</i>	Rode Kornoelje	15%
<i>Mespilus germanica</i>	Mispel	5%
<i>Acer campestre</i>	Veldesdoorn	10%
<i>Ligustrum vulgare</i>	Liguster	20% (niet bij paarden)

3.7 Aanleg bloemblokken voor de patrijs

Deze maatregel is toegepast door Collectief Hollands Noorden. Volgens Duits concept is er een kleurige en bewezen effectief habitat voor patrijzen en andere akkervogels aangelegd via stroken en/of blokken. De blokken liggen bij voorkeur niet langs doorgaande wegen of bos. Hiervan wordt jaarlijks 50% bloksgewijs bewerkt en opnieuw ingezaaid. Hierdoor ontstaat een afwisselend biotoop waardoor deze meerjarige bloemblokken alles bieden wat een patrijs nodig heeft: broedgelegenheid in het voorjaar, voedsel in de kuikenfase en dekking in de winter.

Uitvoering:

- De beheereenheid bestaat van 1 mei tot 1 september uit het voorgeschreven bloemenmengsel (zie onderstaande tabel).
- De beheereenheid ligt minimaal 2 jaar op dezelfde plek. Bij voorkeur 4 jaar.
- De beheereenheid bestaat de gehele periode uit een gewas bestaande uit kruiden, bloemen, bladvormers (koolraap, chicorei, pastinaak, etc.), braak of een combinatie van deze.
- De beheereenheid is minimaal 0,5 hectare groot en minimaal 12 meter breed. De maximale grootte is 1 ha. Afwijking hiervan is alleen mogelijk na goedkeuring door de coördinator van de ANV.
- In april van het eerste jaar wordt de beheereenheid ingezaaid met een voorgeschreven (tweejarig) mengsel en zaaidichtheid.
- In april van het tweede jaar wordt de helft van de beheereenheid ondergewerkt en opnieuw ingezaaid. In het derde jaar volgt de andere helft en in het vierde jaar weer de eerste helft.
- De beheereenheid wordt niet gemaaid of beweid.
- De beheereenheid grenst niet aan bos.
- Chemische onkruidbestrijding en andere vormen van gewasbescherming zijn niet toegestaan. In overleg kunnen probleemkruiden pleksgewijs bestreden worden.
- Gedurende de looptijd wordt deze beheereenheid niet bemest.
- Zaaidichtheid 7 kg/ ha.

Nederlandse naam	Latijnse naam	Aandeel
Boekweit	<i>Fagopyrum esculentum</i>	20%
Vlas	<i>Linum usitatissimum</i>	19%
Zonnebloem	<i>Helianthus annuus</i>	8%
Haver	<i>Avena sativa</i>	8%
Bladramanas	<i>Raphanus sativus</i>	8%
Oude rogge	<i>Secale multicaule</i>	8%
Bladkool	<i>Brassica oleracea</i>	7%
Venkel	<i>Foeniculum vulgare</i>	6%
Grote kaardebol	<i>Dipsacus fullonum</i>	6%
Chicorei	<i>Cichorium intybus</i>	5%
Honingklaver	<i>Melilotus officinalis</i>	3%
Luzerne	<i>Medicago sativa</i>	2%

3.8 Overhoekjes en geren inrichten voor insecten

Deze maatregel is toegepast door Collectief Noord-Holland Zuid. Bepalingen:

- Overhoekje/geer bestaat uit een meerjarig mengsel voor insecten
- Tussen 1 april en 1 juli mag overhoekje/geer niet worden gemaaid.
- Na 15 oktober mag niet meer worden gemaaid. De vegetatie moet dan minimaal een hoogte hebben van 15 cm.

3.9 Vogelgraan (zomer/winter), al dan niet in combinatie met groenbemester

Deze maatregel is toegepast door ANOG, Agrarische Natuur Drenthe, Collectief Hollands Noorden en Collectief midden Groningen. Er zijn ruwweg twee varianten: met en zonder groenbemester.

a. Vogelgraan sec, variant AND

Deze maatregel is toegepast door Agrarische Natuur Drenthe.

Het pakketvogelvriendelijk graan is een koppeling tussen pure ANLb-pakketten en reguliere (zomer)graanteelt. Er wordt geoogst, maar de zaaidichtheid is lager, er worden geen insecticiden gebruikt en de stoppel blijft staan. De maatregel is inmiddels ook een ANLb-pakket.

Beheereisen

- Voorjaarsstart: Minimaal 90% van de oppervlakte van de beheereenheid bestaat van 1 juni tot 15 december uit gewas graan of gewas graanstoppel (geen maïs).
- Inzaaihoeveelheid van maximaal 190 zaden per m².
- Inzaai op regels met een afstand van minimaal 19 cm.
- Voorafgaand aan de inzaai wordt geen kerende grondbewerking uitgevoerd.
- Gebruik van herbiciden volgens protocol chemische bestrijding; bewust gebruik van herbiciden is toegestaan in dit pakket, zodat er graan geoogst kan worden, en zodat het past binnen een gangbaar bouwplan.
- Mechanische onkruidbestrijding is niet toegestaan na inzaaien.
- Gebruik van insecticiden is niet toegestaan.
- Gebruik van sleepslang bij het uitrijden van drijfmest is niet toegestaan.
- Beheereenheid mag niet worden beweide.
- Grondbewerking na de oogst: Oplichten van de grond (om waterbergend vermogen te vergroten) is toegestaan, dusdanig dat de stoppel in stand blijft.

b. Vogelgraan sec, variant HN

Er zijn twee pakketten:

- Pakket a: Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 15 maart van het volgende jaar uit gewas zomergraan (geen maïs) of gezaaide kruiden of gewasrest graanstoppel (geen maïs), of een combinatie van deze.
- Pakket b: Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 1 oktober uit gewas wintergraan (geen maïs) of gezaaide kruiden of gewasrest graanstoppel (geen maïs), of een combinatie van deze.

Beheervoorschriften

- Inzaaihoeveelheid van maximaal 190 zaden per m²; dit staat gelijk aan:
  - Pakket a: 100 kg/hectare zomertarwe of 80 kg/ha zomergerst
  - Pakket b: 80 kg/hectare wintertarwe
- Inzaai op regels met een afstand van minimaal 19 cm;
- Voorafgaand aan de inzaai wordt geen kerende grondbewerking uitgevoerd;
- Gebruik van herbiciden volgens protocol gebruik herbiciden open akkerland; bewust gebruik van herbiciden is toegestaan in dit pakket, zodat er graan geoogst kan worden, en zodat het past binnen een gangbaar bouwplan.
- Gebruik van MCPA is niet toegestaan.
- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan na goedkeuring van de gebiedscoördinator en alleen bij haarden van: akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes, kleefkruid, kweek, melganzevoet of Japanse duizendknoop.
- Mechanische onkruidbestrijding is niet toegestaan na inzaaien.
- Gebruik van insecticiden is niet toegestaan.
- Gebruik van sleepslang bij het uitrijden van drijfmest is niet toegestaan.
- Beheereenheid mag niet worden beweide.
- Grondbewerking na de oogst van graan: Oplichten van de grond (om waterbergend vermogen te vergroten) is toegestaan, dusdanig dat de stoppel in stand blijft.
- Gedurende de aanwezigheid van de stoppels wordt een rustperiode in aangehouden. Bewerking in de oppervlakte en bemesting zijn in de rustperiode niet toegestaan.

c. Vogelgraan (zomer- of wintergraan) met groenbemester

Deze maatregel is toegepast door ANOG. Er zijn drie varianten:

- Pakket a: Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 15 maart van het volgende jaar uit gewas zomergraan (geen mais) of gezaaide kruiden of gewasrest graanstoppel (geen mais), of een combinatie van deze.
- Pakket b: Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 15 maart van het volgende jaar uit gewas wintergraan (geen mais) of gezaaide kruiden of gewasrest graanstoppel (geen mais), of een combinatie van deze. 10% van het graan wordt niet geoogst en blijft tot 15 maart het volgende jaar staan.
- Pakket c: Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 1 oktober van het volgende jaar uit gewas wintergraan (geen mais) resp. graanstoppel.

Beheervoorschriften

- Inzaaihoeveelheid van maximaal 190 zaden per m²;
- Inzaai op rijen met een afstand van minimaal 19 cm;
- Voorafgaand aan de inzaai wordt geen kerende grondbewerking uitgevoerd;
- Gebruik van herbiciden volgens protocol gebruik herbiciden open akkerland; bewust gebruik van herbiciden is toegestaan in dit pakket, zodat er graan geoogst kan worden, en zodat het past binnen een gangbaar bouwplan.
- Gebruik van MCPA is niet toegestaan.
- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan, na goedkeuring van de gebiedscoördinator en alleen bij haarden van akkerdistel, ridderzuring, haagwinde, heermoes, kleeftkruid, kweek, melganzevoet, Japanse duizendknoop, duist, bijvoet en knopkruid. Mechanische onkruidbestrijding is niet toegestaan na inzaaien.
- Gebruik van insecticiden is niet toegestaan.
- Gebruik van sleepslang bij het uitrijden van drijfmest is niet toegestaan.
- Beheereenheid mag niet worden beweide.
- Grondbewerking na de oogst van graan: oplichten van de grond (om waterbergend vermogen te vergroten) is toegestaan, dusdanig dat de stoppel in stand blijft.
- Gedurende de aanwezigheid van de stoppels wordt een rustperiode aangehouden. Bewerking in de oppervlakte en bemesting zijn in de rustperiode niet toegestaan.

Collectief Midden-Groningen stelt de volgende voorwaarden:

- Er wordt een graangewas ingezaaid.
- Inzaaihoeveelheid zaad van maximaal 190 zaden per m². Inzaaien op regels met een afstand van minimaal 19 centimeter. Er mag eenmaal met herbiciden gespoten worden.
- Voor biologische boeren is mechanische onkruidbestrijding toegestaan na inzaaien, mits vogelnesten vooraf gelokaliseerd en gemarkeerd worden.
- Gebruik van insecticide is niet toegestaan.
- Geen sleepslangbemesting.
- Na de oogst van het graan groenbemester inzaaien.

3.10 Gefaseerd, c.q. laat maaien van bermen en taluds

Deze maatregel is toegepast door Collectief Hollands Noorden. Er zijn twee varianten:

1. Laat maaien van bermen en taluds. Hierbij geldt: de (eerste) maaibeurt vindt plaats na 15 juni en het maaisel wordt bij voorkeur afgevoerd.
2. Gefaseerd maaien van bermen en taluds. Hierbij geldt:

- de taluds en/ of bermen worden in 2 fases gemaaid. Fase 2 volgt 3 weken na fase 1;
- de maximale afstand tussen beide fases is 500 m.

3.11 Natuurvriendelijke teelt van groenbemesters (mengsels; lang laten staan)

Deze maatregel is uitgevoerd door de collectieven ANOG, Hollands Noorden en Poldernatuur Zeeland. Het gaat om drie varianten: (a) eisen aan het mengsel van gebruikte gewassen, (b) langer (winter-over) laten staan, en (c) een combinatie hiervan.

a. Gebruik van een divers mengsel (Hollands Noorden)

- Op minimaal 10% van het bedrijfsoppervlak wordt een groenbemester mengsel ingezaaid. Het mengsel bestaat uit minimaal 6 soorten uit onderstaande lijst.
- Het groenbemestermengsel is minimaal 8 weken aanwezig.

code	gewas	code	gewas	code	gewas
3506	Engels raaigras	258	Luzerne	3511	Incarnaat klaver
3512	Italiaans raaigras	3807	Rietzwenkgras	3514	Niger
3502	Bladkool	3523	Veldbeemdgras	3518	Serabelle
3503	Bladraap	3517	Sarepta mosterd	3512	Stoppelknollen
3504	Bladrammenas	3519	Soedangras	3736	Vlas
311	Veldbonen	3508	Facelia	669	Zwaardherik
308	Erwten (Droog)	3520	Spurrie	3501	Beemdlangbloem
244	Erwten geel/ groen	802	Bonte wikke	3522	Timothee
801	Esparcette	803	Voederwikke	671	Raketblad
428	Gele mosterd	3500	Alexandrijnse klaver	346	Afrikaantje
670	Japane haver	3515	Perzische klaver	347	Afrikaantje
799	Rode klaver	3505	Deder	800	rolklaver
3524	Witte klaver	3507	Ethiopische mosterd		
336	Lupine	3510	Fransen boekweit		

b. Langer laten staan (Hollands Noorden)

Inzaai gebeurt na oogst van de hoofdteelt (na 15 juli en uiterlijk 15 oktober). Het gewas blijft

- 15 weken staan
- 20 weken staan

Bij inzaai op of voor 15 juli start de 15- of 20-wekentermijn altijd op 15 juli. Verdere bepalingen:

- Tijdens de 15/20-wekenperiode geen activiteiten verrichten die het gewas en de doelstelling ervan (stikstof opvangen, biodiversiteit) kunnen beschadigen.
- Meststoffengebruik mag. Gebruik gewasbeschermingsmiddel mag niet vanaf het moment van oogst hoofdgewas en t/m de periode dat het vanggewas minimaal op het land moet staan.
- Toegestane gewascodes zijn: zie tabel bij 36a.

c. Divers mengsel + langer laten staan (ANOG en Poldernatuur Zeeland)

Invulling ANOG

- De beheereenheid bestaat uit bouwland.
- Cumulatie met andere beheerpakketten is uitgesloten.
- Minimaal 75% van de oppervlakte bestaat van datum x tot datum y uit een gewas, meerdere gewassen of gewasresten.
- Gedurende de aanwezigheid van het vanggewas wordt een rustperiode aangehouden. In deze periode vinden geen bewerkingen plaats (voor de duur van de rustperiode: zie de pakketvarianten).
- De beheereenheid dient voor 1 november te worden ingezaaid met een gangbare zaaidichtheid, met een door ANOG samengesteld mengsel en bepaalde zaaidichtheid.
- Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het 'Protocol gebruik herbiciden open akkerland' te vinden op de website van ANOG.
- Pleksgewijze mechanische of chemische onkruidbestrijding is enkel toegestaan bij haarden van akkerdistel, ridderszuring, haagwinde, heermoes, kleeftkruid, kweek, melganzevoet, Japanse duizendknoop, bijvoet en knopkruid.

Pakketvarianten:

- 15 oktober – 15 maart
- 1 november – 15 maart
- 15 november – 15 maart
- 1 december – 15 maart
- 15 oktober – 20 februari
- 1 november – 20 februari

Invulling Poldernatuur Zeeland

- Het perceel wordt direct na de oogst ingezaaid met een mengsel van 3 of 4 van de groenbemesters in onderstaande tabel.
- Na inzaai wordt een rustperiode tot 1 februari in acht genomen waarin geen werkzaamheden plaatsvinden. Bemesting is toegestaan vóór inzaai groenbemester of na afloop van de rustperiode.
- Na 1 februari wordt de groenbemester samen met de graanstoppel machinaal ondergewerkt.

Groenbemester	Zaaitijd
Bladrammenas	Augustus – half september
Boekweit	Mei – augustus
Klaver	Maart – augustus
Luzerne	April – juli
Koolzaad	Mei – augustus
Mosterd	Augustus – september
Phacelia	Maart – augustus
Wikke	Juli – augustus
Winterrogge	Augustus – oktober
Gras	